

Постаті

УДК 911.3:330.15(914.77)

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-28-10

Валерій Руденко

д. геогр. н., декан географічного факультету, професор кафедри економічної географії та екологічного менеджменту

e-mail: rudenko_valery@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна

Катерина Грек

аспірантка кафедри економічної географії та екологічного менеджменту

e-mail: katerinagrek4@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0132-2103>

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. М. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна

ПЕРШІ ВЧИТЕЛІ У СТАНОВЛЕННІ МИРОНА КОРДУБИ ЯК ГЕОГРАФА

Мета публікації – на основі вивчення маловідомих архівних та літературних джерел розкрити роль перших вчителів-наставників професора Мирона Кордуби (1876 – 1947 рр.) у його становленні як географа-науковця, педагога-новатора. Досліджений внесок його перших тринадцятьох учителів, що впродовж 1885 – 1905 років своєю науково-педагогічною діяльністю сприяли формуванню географічних поглядів та світогляду Мирона Кордуби. Встановлено, що переважна більшість його наставників були класичними географами за фахом після закінчення провідних європейських університетів. Відзначені науковий та педагогічний рівні учителів Мирона Кордуби, різносторонність та різноплановість їх географічних підходів та отриманих результатів досліджень.

Ключові слова: перші вчителі Мирона Кордуби, Мирон Кордуба як географ, історія української географії.

Валерій Руденко, Катерина Грек. ПЕРВЫЕ УЧИТЕЛЯ В СТАНОВЛЕНИИ МИРОНА КОРДУБЫ КАК ГЕОГРАФА

Цель публикации – на основании изучения малоизвестных архивных и литературных источников раскрыть роль первых учителей-наставников профессора Мирона Кордубы (1876 – 1947 гг.) в его становлении как географа-научного работника, педагога-новатора. Исследован вклад его первых тринадцати учителей, которые в течение 1885 – 1905 годов своей научно-педагогической деятельностью содействовали формированию географических взглядов и мировоззрения Мирона Кордубы. Установлено, что подавляющее большинство его наставников были классическими географами после окончания ведущих европейских университетов. Отмечены научный и педагогический уровни учителей Мирона Кордубы, разноплановость их географических подходов и полученных результатов исследований.

Ключевые слова: первые учителя Мирона Кордубы, Мирон Кордуба как географ, история украинской географии.

Valerii Rudenko, Catherine Grek. FIRST TEACHERS IN MYRON KORDUBA'S FORMATION AS A GEOGRAPHER

The purpose of the publication – to discover the role of the first teachers of Professor Myron Korduba (1876 - 1947) in his formation as a geographer-scientist, teacher-innovator, on the basis of the study of little-known archival and literary sources. The study is about the contribution of Myron Korduba's first thirteen teachers, who through their scientific and pedagogical activity during the years 1885 – 1905 influenced his formation of geographical views and worldview. It is found out that the vast majority of his mentors were classical geographers by profession after graduation from leading European universities. The scientific and pedagogical levels of Myron Korduba's teachers, the versatility of their geographical approaches and research findings were noted.

Keywords: Myron Korduba's first teachers, Myron Korduba as a geographer, history of Ukrainian geography.

Актуальність теми дослідження. В українську географію лише в останні кілька десятиліть повертаються імена її славних сподвижників, видатних вчених, педагогів, громадських діячів. Серед них – професор Мирон Кордуба, що більш відомий як визначний історик. Проте, його багата географічна спадщина ще потребує ретельного вивчення та оцінки у середовищі сучасної географічної громадськості України. Серед дослідників, що почали знайомити українських науковців та освітян з географічними напрацюваннями Мирона Кордуби слід назвати

О.І. Шаблія, О.М. Піха, С.В. Трубочанінова, І.О. Федорів.

Разом з тим поза увагою науковців залишаються ті перші вчителі-наставники, що своєю працею вивели Мирона Кордубу на широку ниву географічної освіти і науки.

Виклад основного матеріалу. Мирон Кордуба народився 2 березня 1876 року в селі Острів (нині Тернопільський район Тернопільської області) у родині священника Михайла Кордуби (1850 – 1924). тьківщиною.

Безперечно, саме родина, що ревно берегла українські традиції, та навколишня мальовнича природа були першими вчителями хлопчини, що пробуджували в ньому захопленість та любов до географії рідного краю.

Рівнини Малого Полісся та схили Волинської височини, річка Білосток та Головний європейський вододіл, соснові та дубово-грабові ліси. Лісостепові та поліські ландшафти, межириччя Західного Бугу та Стиру. Яружно-балкові та карстові форми рельєфу, а навколо – чорноземи опідзолені та сірі лісові ґрунти... Таке розмаїтє докільля, таке багатство навколишньої природи наскрізь проникало і збагачувало душу, збуджувало уяву допитливого Мирона, кликало його поринути у незнаний світ Природи та Всесвіту, у світ Геродота, Арістотеля, Ератосфена...

Спочатку сільська початкова школа, а з 1885 до 1891 року – Тернопільська (перша) класична гімназія. Як засвідчує «Sprawozdanie Dyrekcji...», вчителем географії у гімназіста Мирона Кордуби з 1885 по 1889 роки, тобто в Ia, IIa, IIIa, IVa класах був Миколай Матіяш (Mikolaj Mathiasz) [22, с. 50; 23, с. 53; 24, с. 58; 25, с. 60].

Про цього вчителя у своїх «Споминах з життя» провідний західноукраїнський математик професор Львівського університету Володимир Левицький, що як і Мирон Кордуба з 1886 р. до 1889 р. навчався в Тернопільській гімназії, згадував: «На такому часу інший викладач «Історії і географії» є ще один українець – «старий неіспітований суплент Матіяш [...]. З причин вічних родинних журб, з причин свого становиська як вічний заступник вчителя не мав серед молоді ані значіння, ані поваги» [10, арк. 66]. У зв'язку з від'їздом Миколая Матіяша у 1890 р. до Стрийської гімназії, викладачем географії та історії у Мирона Кордуби став Ян Ленік (Jan Leniek) (1857 – 1920) – доктор філософії, член історичної комісії Академії наук у Кракові. Ян Ленік був відомим науковцем, знавцем історії і географії Австро-Угорської монархії, автором підручника «Historia i statystyka Monarchii Austriacko-Wegierskiej dla klas wyższych szkół średnich przerobit i uzupełnit Jan Leniek» (Tarnopol, 1892) [26, с. 44].

Варто зазначити, що в IVa класі Мирона Кордубу навчав німецької мови не менш знаний професор, вчитель географії та історії Віктор Загайкевич (1840 – 1890) – український освітянин та громадський діяч. Природньо, що в процесі вивчення німецької мови викладач робив наголос на базові для нього предмети – географію та історію, кваліфікацію учителя за якими він здобув у Львівському та Віденському університетах.

Не можна, принагідно, не згадати про третього викладача географії та історії, що працював у Тернопільській (першій) класичній гімназії у роки навчання у ній Мирона Кордуби – професора Льва Рудницького (1851 – 1898). У 1889 р., коли Мирон здобував знання у IVa класі, Лев Рудницький навчав гімназистів географії та історії у паралельному IVb класі [25, с. 59]. Цікаво, що його син – Степан Рудницький – майбутній всесвітньовідомий географ-академік ВУАН впродовж 1887 – 1891 р.р. – з I до IV класу також навчався у Тернопільській гімназії і, очевидно,

обидва юнаки – Мирон і Степан були особисто знайомими уже з 11 – 15-ти річного віку [24].

У VII – VIII класах (1891 – 1893 роки) Мирон Кордуба продовжує навчання вже у Львівській академічній гімназії – першій в Україні новочасній середній школі з українською мовою викладання. «Понад 30 років (1868 – 1901 рр.), - стверджує Ореста Коцюмбас, - викладав географію і історію в гімназії Анатоль Вахнянин» [9, с. 59]. Славнозвісний композитор, письменник, педагог та громадський діяч у 1868 р. закінчив історико-географічний факультет Віденського університету. Був автором підручника «Учебник географії для шкіл середніх». – Львів, 1884 [11, с. 161-162].

До викладання географії долучався і директор гімназії з 1868 р. до 1892 р. Василь Ільницький, що публікував географо-природничі та етнографічні розвідки («Геологічний чоловік в Європі» (1879), «3 різних країн і народів» (1884) та ін.) [4, с. 449-450].

Випускників Львівської академічної гімназії зараховували без вступних іспитів до Львівського університету, в якому на філософському факультеті і продовжив своє навчання Мирон Кордуба у 1893 – 1895 роках. У Автобіографії Мирона Кордуби для Чернівецького університету серед прослуханих лекцій і семінарів професорів у Львівському університеті названі серед інших прізвища Ремана Антонія з географії та Грушевського Михайла з історії [6, арк. 4].

Антоній Реман (пол. Antoni Rehman) (1840 – 1917) був відомим польським географом, геоморфологом і геоботаніком, професором географії Львівського університету, а у 1897 – 1898 роках і його ректором. Ґрунтовно досліджував географію рослинного світу Карпат, Поділля, Криму. Підготував фундаментальну працю «Ziemie dawnej Polski i sasiednich krajow slawianskich, opisane pod wzgledem fizycznym – geograficznym. Czesć pierwsza: Karpaty. – Welnowie: Wydane z zasilkiem Akademii Umiejetności w Krakowie, 1895. – 657 s.», присвячену фізичній географії Карпат. Частина друга цієї праці описувала низовини Польщі і вийшла у світ у 1904 р. Не менш відомий вчений і як комплексний дослідник Південної Африки, експедиції якого у семидесятих роках XIX ст. були піонерними і збагатили світову фітогеографію, гідрографію, кліматологію та етнографію.

У 1894 році Мирон Кордуба познайомився з шойно прибулим до Львова професором Михайлом Грушевським, що був призначений на посаду ординарного професора кафедри «всесвітньої історії з окремим узагальненням історії Східної Європи» Львівського університету [2, с. 232]. Ця зустріч стала визначальною у житті Мирона Кордуби як науковця, педагога, не лише історика, але й географа. І це не випадково. Сам М. Грушевський постійно відчував нагальну необхідність у конструюванні «історичного простору» України, Європи та Росії [1]. Таке «конструювання» було одним із важливих підґрунть розвитку його власної концепції історії України-Русі. Можливо, до певної міри, тут був мимовільний вплив батька Грушевського – Сергія Федоровича, що, як відомо, у гімназії Ломжі працював учителем, викладаючи географію Росії та Королівства Польсь-

кого. Проте, безсумнівно є власне бачення М. Грушевським надзвичайної важливості географічного методу для розвитку історичних досліджень. М. Грушевський стверджував, що «...територія українська представникам правительства і не-української демократії представлялась дуже не ясно» [5, с. 33].

У 1896 р. професор Ф. Вовк пише М. Грушевському: «Вийшла у Вас Етнографічна карта України-Русі Величка... се річ дуже поважна і ми маємо великий інтерес її яко мога розповсюдити... я сам презентую її і зроблю дотичний реферат, у котрому розкажу про те, що таке Україна і українці, чому їх нема на карті Ріттиха, а є на польських картах...» [3, с. 121].

М. Грушевський інтенсивно шукає ту «географічну основу», на яку могла б лягти обґрунтована ним власна концепція історії України-Русі. Шукає і знаходить цей «історичний простір». Ось як описує цей процес В. Ващенко: «...Геометрична «полісна» стратегія побудови когнітивних мап (стратегія «Геродота-Піфагора»)... дозволяла історичному репрезентувати відповідний історичний простір як трикутник міст – «полісів» історичної Русі (Києва – Чернігова – Переяслава) та легітимізувати права України на спадщину Русі..., а різновид античного «прометеєвого міфу» дозволяв М. Грушевському легітимізувати кордони сучасного культурного простору України по вісі Центр/Захід як території, що визначається зв'язком двох міст – Києва та Львова» [1, с. 58].

Звичайно ж, такі географічні обґрунтування М. Грушевського історії України-Русі будуть у його майбутніх працях, а у 1894 р. 28-річний вчитель зустрічається з 18-річним Мироном – своїм студентом-другокурсником і розробляє програму їх співпраці, що протягнеться на наступні 40 років.

На першому ж початковому етапі М. Грушевський залучав своїх студентів до наукової роботи через реферування і оцінювання найновіших і найважливіших історико-географічних праць, що були на даний момент доступними його слухачам. М. Кордуба писав пізніше: «нас, своїх студентів, професор зтягнув до рецензійного відділу. Зразу це нам видалося дивним, бо не почували за собою відповідної підготовки, щоб обговорювати твори учених-спеціалістів. Але М. Грушевський вмів швидко розігнати сумніви. Роздав кожному по книжці й велів прочитати. Потім радив порівняти прочитане з тим або іншим давнішим твором про дану тему та при стрічах зараз випитував про вислів порівняння. Вислухавши терпеливо усного реферату, докинув тут і там свої замітки й кінчив: «А тепер, товаришу, попробуйте все те написати». Так поробив із нас 18 – 20 літніх хлопців-рецензентів» [8, с. 795].

З 1895 р. до 1898 р. Мирон Кордуба продовжує своє навчання у Віденському університеті. Засвоює двадцять навчальних курсів. З-поміж них у своїй «Автобіографії для Чернівецького університету» відзначає відвідані лекції та семінари з географії у професорів А. Пенка та В. Томашека [6, арк. 4].

Альбрехт Пенк (Albrecht Penck) (1858 – 1945) – видатний німецький географ і геолог, член Наукового товариства ім. Шевченка – вчитель як Мирона Кордуби, так і Степана Рудницького. З 1885 р. до

1906 р. був професором Віденського університету. У своїй науковій і педагогічній діяльності займав чітко виражену проукраїнську позицію, відстоював права України на культурну і політичну незалежність. Підтримував тісні контакти зі своїми учнями. Під час Першої світової війни, як стверджував проф. Є. Онацький, Альбрехт Пенк по-батьківськи піклувався у таборах про українців, полонених з російської царської армії. Чого лише варті думки проф. А. Пенка з його праці «Die Ukraina» (Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde. Berlin, 1916. S. 345-361, 458-477): «З точки погляду дальшої долі Європи матиме величезне значення, якщо вдасться замкнути перед Росією українську браму, якою вона через свою жадобу завоювань пхається на Захід. Це вдасться найдокладніше зробити, коли на Україні знов, як у XVII столітті постане незалежна держава, що як і давніші попередниці, прилучиться до західної культури світу» [13, с. 1318-1319]. Такі погляди вчителя, безперечно, знайшли своє продовження і розвиток у численних політико-географічних розвідках Мирона Кордуби.

Не менш знаним і авторитетним педагогом, з яким Мирону Кордубі пощастило співпрацювати, був чесько-австрійський географ і орієнталіст, професор Віденського університету Томашек Вільгельм (Tomaschek Wilhelm) (1841 -1901) [21]. Основні напрацювання професора були пов'язані з історичною географією, історичною топографією, топографічною топономастиком, етногеографією [27].

Вплив наукових поглядів Вільгельма Томашека на майбутню творчу діяльність Мирона Кордуби був потужним і беззаперечним. Тому не випадково у своїй Автобіографії для Львівського університету 1946 року серед своїх трьох головних напрямів наукової діяльності поряд з «історією козаччини», «критично-бібліографічними оглядами і рецензіями» професор Мирон Кордуба другим за значенням напрямом називає «історичну географію та топографічну топономастику» [6].

Завершальним акордом навчання Мирона Кордуби у Віденському університеті стали написання та захист докторської дисертації на тему «Історія і становище в Галицькому князівстві до середини XIII ст.», науковим керівником якої був професор Макс Бюдінгер (Max Büdinger) (1828 – 1902) [6, арк. 4].

Співпраця учня зі вчителем ґрунтувалась насамперед на близькості, спорідненості їх наукових уподобань. Макс Бюдінгер був знавцем і перекладачем творів київського літописця Нестора, а отже, володів давньоруською мовою. Він досліджував спадщину Геродота, якого вважають одним з перших географів і вчених-мандрівників, що здійснив перший опис життя скіфів за результатами своїх відвідувань північного узбережжя Чорного моря. У 1898 р. у Відні опублікував працю про Христофора Колумба [20]. Успішний захист докторської дисертації Мирона Кордуби відбувся 21 травня 1898 р.

Залишившись на роботу бібліографом у бібліотеці Віденського університету (з 1 червня 1898 р. до кінця жовтня 1900 р.), Мирон Кордуба працював, щоб отримати «габілітацію» для науково-педагогічної кар'єри в університеті [7, с. 110]. Однак матеріально-фінансові проблеми, неотримання ба-

жаної стипендії змусили молодого науковця повертатися в рідні краї. Він обирає Буковину, Чернівці, посаду суплента (молодшого вчителя) у другій державній гімназії, що потребувала викладача географії та історії з українською та німецькою мовами навчання.

Така посада вимагала серйозної підготовки. Як відомо, 7 лютого 1897 р. Міністерством віросповідань і освіти Австро-Угорщини було видано розпорядження NL2117: «Правила, що стосуються екзамнів кандидатів на вчителів гімназій та реальних шкіл» [14, с. 1293-1307]. Щоб стати «учителем звичайним» і отримати дозвіл на працю в гімназіях чи реальних школах необхідно було: 1) мати закінчену або незакінчену вищу університетську або політехнічну освіту; 2) скласти три види кваліфікаційних іспитів; 3) обов'язково пройти річне стажування під керівництвом досвідченого професора. На складання кожного з цих кваліфікаційних іспитів відводилось не менше трьох місяців.

Цим тернистим шляхом успішно пройшов Мирон Кордуба. Захистивши у 22 роки докторську дисертацію і пропрацювавши практикантом у бібліотеці Віденського університету, молодий науковець 30 жовтня 1900 р. влаштовується у Чернівцях на посаду суплента (заступника викладача) у II-й державній гімназії («к.к. Staatsuntergymnasium in Czernowitz») [16, с. 400].

Уже 26 листопада 1900 р. Мирон Кордуба розпочинає діяти згідно чинних «Правил...», - подає заяву до «Високої к[айзерівської] к[оролівської] екзаменаційної комісії» щодо іспитових випробувань на отримання дозволу викладати в гімназіях та реальних школах. Як засвідчує його особова справа, у березні 1901 р. М. Кордуба був атестований у Чернівецькому університеті з педагогіки історії, а у листопаді цього ж року – склав письмовий іспит під наглядом екзаменатора Райфенкугеля з української мови та з географії, написавши впродовж 2,5 годин роботу німецькою мовою про «Найважливіші шляхи сполучення Тіролю» [12, арк. 30-31].

У квітні 1902 р. Мирон Кордуба ознайомив екзаменаційну комісію зі своєю домашньою географічною роботою, що характеризувала морени в Альпах [12, арк. 35-62]. Тоді ж ним були написані три роботи з історичних проблем Австрії та монархії Габсбургів [12, арк. 12-16]. Додатковим аргументом на користь М. Кордуби був поданий на розгляд членів екзаменаційної комісії рукописний текст його докторської дисертації, присвяченої історії і становичу у Галицькому князівстві до середини XIII ст.

Все це у підсумку дозволило членам комісії – професорам Кайндлю, Смаль-Стоцькому, Герцбергу, Ціглауеру та ін. у травні 1902 р. засвідчити здатність М. Кордуби викладати географію та історію у гімназіях та реальних школах [12, арк. 6-8].

Працюючи у II державній гімназії, М. Кордуба активно включився у вирій громадського життя на Буковині. В цей час він плідно співпрацює з надзвичайним професором історії Східної Європи в Чернівецькому університеті Франца Йосифа Володимиром Мільковичем (Milkowicz Wladimir) (1857 – 1916) – українським істориком сербського походження, що,

до речі, у 1893 р. конкурував із Михайлом Грушевським при його обранні на кафедру «всесвітньої історії з окремим узагальненням історії Східної Європи» Львівського університету [15, с. 255-269].

В. Мількович запросив М. Кордубу на установчі збори Українського історичного товариства у Чернівцях як члена-фундатора і запропонував йому зайнятися складанням географічних карт з особливим наголосом на назви парцел (земельних поділів), річок, лісів, пагорбів на Буковині. Слід було організувати експедиційні дослідження за участю місцевої інтелігенції та ретельно обстежувати, вивчати місцеві назви географічних об'єктів, картографувати отриману інформацію. В. Мількович постійно рекомендував М. Кордубі ознайомити дослідників з Лейпцига з результатами цих наукових вишукувань Історично-картографічного інституту Чернівецького університету Франца Йосифа. Як стверджує З. Зайцева, «даних стосовно того, чи відбулася ця поїздка, ми не маємо, але М. Кордуба став збирачем і дослідником української топонімії з чернівецьких часів, і роль В. Мільковича тут незаперечна» [7, с. 114]. Отже, В. Мількович, по-праву, може вважатися одним із авторитетних вчителів М. Кордуби.

Завершуючи нашу розвідку про перших вчителів Мирона Кордуби, що дієво наставляли, формували у ньому географа-науковця-педагога, слід не забути Раймунда Фрідріха Кайндля (Raimund Friedrich Kaindl) (1866 – 1930) – надзвичайного професора австрійської історії та ректора (1912 р. – 1913 р.) Чернівецького університету Франца Йосифа, дійсного члена НТШ з 1899 року. Раймунд Фрідріх Кайндль, закінчивши університет, склав іспити на вчителя історії та географії. Чимало років свого життя на Буковині присвятив красзнавчим, народознавчим та етногеографічним дослідженням [18; 19]. Працюючи у Чернівцях, Мирон Кордуба сподівався габілітуватися в Чернівецькому університеті. І саме професор Р.Ф. Кайндль розглядався ним як його можливий науковий керівник-консультант [17, с. 59]. На жаль, цим сподіванням не судилося здійснитися...

Йшли десяти роки ХХ століття. Мирон Кордуба зростав як талановитий, надзвичайно перспективний український вчений, педагог-новатор, громадський діяч, географ, історик, етнограф, бібліограф, публіцист, що сам вже став Учителем і вів за собою своїх послідовників – учнів. При цьому завжди з великою повагою і вдячністю ставився до своїх Вчителів. Їх ще немало з'являлося і надалі на його тернистому шляху...

Висновки.

1. Серед перших тринадцятьох вчителів Мирона Кордуби, що вивели його на широку дорогу географічної науки і освіти, переважна більшість (дев'ять) були класичними географами за фахом, закінчивши провідні європейські університети.
2. Наставники Мирона Кордуби, практично всі без винятку, самі були відомими науковцями-географами, авторами глибоких наукових концепцій та праць, що друкувались у центральних європейських виданнях.
3. Вражає різносторонність і різноплановість географічних підходів та поглядів учителів Мирона

Кордуби – історична географія, картографія, фізична географія, біогеографія, геоморфологія, етногеографія, політична географія, топографіч-

на топономастика, історія географічних відкриттів.

Список використаних джерел:

1. Ващенко В. «Ментальна географія» епохи Модерну: конструювання М. Грушевським «історичного простору». Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. 2013. Т.7. С. 32-58.
2. Верба І.В. Грушевський Михайло Сергійович 29(17).09.1866 – 24.11.1934) Енциклопедія історії України. К.: Наук. думка, 2004. Т.2 (Г-Д). С. 232-235.
3. Вовк Ф. – Грушевському М. 58 травня 1896 р. Листування Михайла Грушевського. Нью-Йорк, 2001. Т. II. С. 121.
4. Герасимова Г.П. Ільницький Василь Степанович. Енциклопедія історії України: В 5т./ Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. К.: Наук. думка, 2005. Т.3. С. 449-450.
5. Грушевський М. Поповнення У. Ц. Ради представниками меншостей. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. – С. 33.
6. ДАЛО. Ф.Р. 2923. Особистий фонд Мирона Кордуби. Оп. 1. Спр. 1 (Документи біографічного характеру (паспорт, свідоцтво, автобіографія, посвідчення і ін.)). Арк. 4.
7. Зайцева З. Мирон Кордуба й українські наукові товариства. Український історичний журнал. 2002. № 6. С. 108-122.
8. Кордуба М. Приїзд проф. М. Грушевського до Львова. Вісник Союзу Визволення України. 1916. Ч. 128. С. 795-796.
9. Коцюмбас О. Викладацький склад академічної гімназії у Львові (друга половина ХІХ-початок ХХ ст.). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту: Серія «Історія». 2017. Вип. 2(1). С. 56-61.
10. Левицький В. Спомини з життя.// ЦДІА України (м. Львів). Ф.771. Оп. 1. Спр. 2. Листопад 1933 р. (Арк. 66).
11. Мазепа Л.З. Вахнянин Анатоль (Наталь) Климентович. ЕСУ. К.: Ін-т енциклопед. досліджень НАН України. 2005. Т.4. С. 161-162.
12. Матеріали про прийняття державних екзаменів у випусника філософського факультету Кордуби Мирона (1900-1902 рр.) Держ. Архів Чернівецької обл. Ф. 216 «Чернівецький університет». Оп.2. Спр. 125. 144 арк.
13. Онацький Є. Пенк Альбрехт (1858 – 1945). Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т./ проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. – Т.5. – Кн. X. – С. 1318-1319.
14. Розпоряджене Міністерства віросповідань і освіти з 30 серпня 1897 щодо іспиту кандидатів учительського уряду при гімназіях і реальних школах. Вісник законів державних. Відень, 1897. С. 1293-1307.
15. Тельвак Віталій. Михайло Грушевський contra Володимир Мількович (до проблеми формування дискусійного поля української історіографії початку ХХ ст.) Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. зб. наук. праць. Вип. 9. К., 2007. С. 255-269.
16. Трубочанінов С.В. «Чернівецький період» в житті Мирона Кордуби (1900-1918): наукова та навчально-методична діяльність. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський. 2017. Вип. 10: Присвячено 100-річчю Української революції. 1917-1921 рр. С. 398-413.
17. Федорів І.О. Наукова і громадсько-політична діяльність Мирона Кордуби (1876 – 1947 рр.): дис. ... канд. істор. наук. Тернопіль, 2004. 212 с.
18. Kaindl R.F. (1894) Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung. Wien: Alfred Hölder. Internet Archive=Google-USA.
19. Kaindl R.F. (1903). Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode. Ein Leitfaden zur Einführung in die Volksforschung. – Leipzig und Wien: Franz Deuticke. Internet Arhive= Google-USA.
20. Literatur von und über Max Büdinger (<https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&query=11705495X>) im Katalog der Deutschen Nationalbibliothek.
21. Penck Albrecht. (1902). Wilhelm Tomaschek (Nekrolog) *Almanach der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. 52. Jahrgang. S. 291-295. IA=Google – USA.
22. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1886. Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego, 1886. S. 50 (pol.).
23. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1887. Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego, 1887. S. 53 (pol.).
24. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1888. Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego, 1888. S. 58 (pol.).
25. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1889. Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego, 1889. S. 60 (pol.).
26. Stinia M.(2004). Podręczniki w gimnazjach galicyjskich w latach 1860 – 1918/ *Prace Komisji Historii Nauki: Polska Akademia Umiejętności*. Tom VI. S. 5-39.
27. Tomaschek W. (1898) Historisch – Topographisches vom oberen Euphrat und aus Ost-Kappadokien. Beiträge zur alten Geschichte und Geographie. Festschrift für Heinrich Kiepert. – Berlin. S. 135-149. IA=Google – USA=Wisconsin – USA.

References:

1. Vashchenko, V. (2013) «Mentalna geografiya» epokhy Modernu: konstruyuvannya M. Hrushevskym «istorychnoho prostoru». *Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky*, 7, 32-58 [in Ukrainian].
2. Verba, I.V. (2004). Hrushevskiy Mykhailo Serhiyovych (29(17).09.1866 – 24.11.1934). *Entsyklopediya istorii Ukrainy*. Vol. 2 (H – D). (pp. 232-235). K.: Nauk. dumka [in Ukrainian].
3. Vovk, F. (2001). Hrushevskomu M. 58 travnia 1896 r. Lystuvannya Mykhaila Hrushevskoho. T II. New-York [in Ukrainian].
4. Herasymova, H.P. (2005). Ilytskyi Vasyl Stepanovych. *Entsyklopediya istorii Ukrainy: V 5 t. T. 3. S. 449-450*. V.A. Smoliiy (Eds.). K.: Nauk. Dumka,
5. Hrushevskiy, M. (1991). Popovnennya U. Ts. Rady predstavnykamy menshostey. Khto taki ukraintsi i choho vony khochut. Kyiv [in Ukrainian].
6. DALO. F.R. 2923. Osobystyi fond Myrona Korduby. Op. 1. Spr. 1 (Dokumenty biografichnoho kharakteru (pasport, svidostvo, avtobiohrafii, posvidchennia i in.)). Ark. 4.
7. Zaitseva, Z. (2002). Myron Korduba i ukrainski naukovi tovarystva. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 108-122 [in Ukrainian].
8. Korduba, M. (1916). Pryzid prof. M. Hrushevskoho do Lvova. *Visnyk Soiuzu Vyzvolennia Ukrainy*, 128, 795-796 [in Ukrainian].
9. Kotsiumbas, O. (2017). Vykkladatskyi sklad akademichnoi himnazii u Lvovi (druha polovyna XIX-pochatok XX st.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedagogichnoho un-tu: Seriya «Istoriya»*, 2(1), 56-61 [in Ukrainian].
10. Levytskyi, V. Spomyny z zhyttya. TsDIA Ukrainy (m. Lviv). F. 771. Op. 1. Spr. 2. Lystopad 1933 r. (Ark. 66) [in Ukrainian].
11. Mazepa, L.Z. (2005). Vakhnianyn Anatol (Natal) Klymentovych. *ESU*, 4, 161-162. K.: In-t entsykloped. doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].
12. Materialy pro pryinyattya derzhavnykh ekzameniv u vypusnyka filosofskoho fakultetu Korduby Myrona (1900-1902 rr.) Derzh. Arkhiv Chernivetskoj obl. F. 216 «Chernivetskyi universytet». Op. 2. Spr. 125. 144 ark.
13. Onatskyi, Ye. (1962). Penk Albrecht (1858 – 1945). *Ukrainska mala entsyklopediya: 16 kn.: u 8 t. T. 5. Kn. X. S. 1318-1319*. Buenos-Aires [in Ukrainian].
14. Rozporyadzenie Ministerstva virospovidan i osvity z 30 serpnia 1897 shchodo ispytu kandydativ uchytelskoho uriadu pry himnaziakh i realnykh shkolakh. (1897). *Visnyk zakoniv derzhavnykh*, 1293-1307. Viden [in Ukrainian].
15. Telvak, Vitalii. (2007). Mykhailo Hrushevskiy contra Volodymyr Milkovych (do problemy formuvannya diskusijnogo polya ukrainskoj istoriografii pochatku XX st.) *Arkhivoznavstvo. Arkheografiya. Dzhereloznavstvo*, 9, 255-269 [in Ukrainian].
16. Trubchaninov, S.V. (2017). «Chernivetskyi period» v zhytti Myrona Korduby (1900-1918): naukova ta navchalno-metodychna diyalnist. *Visnyk Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka: Istorychni nauky*, 10, 398-413 [in Ukrainian].
17. Fedoriv, I.O. (2004). Naukova i hromadsko-politychna diyalnist Myrona Korduby (1876 – 1947 rr.). *Doctor's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
18. Kaindl, R.F. (1894). *Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung*. Wien: Alfred Hölder. Internet Archive=Google-USA [in German].
19. Kaindl, R.F. (1903). *Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode. Ein Leitfaden zur Einführung in die Volksforschung*. Leipzig und Wien: Franz Deuticke. Internet Arhive= Google-USA [in German].
20. Literatur von und über Max Büdinger (<https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&query=11705495X>) im Katalog der Deutschen Nationalbibliothek [in German].
21. Penck, Albrecht. (1902). Wilhelm Tomaschek (Nekrolog) *Almanach der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 52, 291-295. IA=Google – USA [in German].
22. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1886. (1886). Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego [in Polish].
23. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1887. (1887). Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego, [in Polish].
24. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1888. (1888). Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego [in Polish].
25. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnasyum w Tarnopolu za rok szkolny 1889. (1889). Tarnopol: drukarnia J. Pawlowskiego [in Polish].
26. Stinia, M. (2004). Podręczniki w gimnazjach galicyjskich w latach 1860 – 1918. *Prace Komisji Historii Nauki: Polska Akademia Umiejętności*, VI, 5-39 [in Polish].
27. Tomaschek W. (1898) Historisch – Topographisches vom oberen Euphrat und aus Ost-Kappadokien. Beiträge zur alten Geschichte und Geographie. Festschrift für Heinrich Kiepert. Berlin. S. 135-149. IA=Google – USA=Wisconsin – USA [in German].

Надійшла до редакції 10.04.2020 р.

About the authors:

Valerii Rudenko – DSc (Geography), Dean of the Faculty of Geography, Professor of the Department of Economic Geography and Environmental Management, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsyubynsky Str., 2, Chernivtsi, 58012, Ukraine, rudenko_valery@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>

Catherine Grek – PhD Student of the Department of Economic Geography and Environmental Management, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsyubynsky Str., 2, Chernivtsi, 58012, Ukraine, katerinagrek4@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0132-2103>

Об авторах:

Валерий Руденко – доктор географических наук, декан географического факультета, профессор кафедры экономической географии и экологического менеджмента, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, ул. М. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина, rudenko_valery@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>

Екатерина Грек – аспирант кафедры экономической географии и экологического менеджмента, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, ул. М. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина, katerinagrek4@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0132-2103>